

TILAMSIK NG LIWANAG

A Pictorial Exposition of 100 Years
of Philippine Independence

TILAMSIK NG LIWANAG

National Commission for Culture and the Arts

TILAMSIK NG LIWANAG

© 2004 National Commission for Culture and the Arts

First Edition, 2004

First Printing, 2006

Published by the National Commission for Culture and the Arts

Text: Esperanza Gatbonton

Filipino Translation: Andres Cristobal Cruz

Editing: Arnaldo Moss Jr.

Design: Ryan C. Arengo

Managing Editor: Glenn Maboloc

Consultants: Jaime Laya and Dr. Jesus Peralta

The text is based on the author's interviews with
Dr. Milagros Guerrero, Dr. Ricardo Jose, Prof. Auria Roxas-Lim,
Dr. Bienvenido Lumbera, and Ramon Villegas

All rights reserved. No part of this book may be produced or transmitted in any form or by means of electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without the written permission of the publisher, except where permitted by law.

The National Library of the Philippines CIP Data
Recommended entry:

ISBN

National Commission for Culture and the Arts
633 General Luna Street, Intramuros, 1002 Manila
Tel.: 527-2192 to 98
Fax: 527-2191 and 94
Email: info@ncca.gov.ph
Website: www.ncca.gov.ph

The National Commission for Culture and the Arts (NCCA) is the overall coordinating and policymaking government body that systematizes and streamlines national efforts in promoting culture and the arts. The NCCA promotes cultural and artistic development; conserves and promotes the nation's historical and cultural heritage; ensures widest dissemination of artistic and cultural products among the greatest number across the country; preserves and integrates traditional culture and its various creative expressions as a dynamic part of the national culture mainstream; and ensures that standards of excellence are pursued in its programs and activities. The NCCA administers the National Endowment Fund for Culture and the Arts.

“...hay que herir la piedra para que salte la luz!”

Jose Rizal
El Filibusterismo

“...the stone must be struck to raise a spark!”

Isinalin sa Ingles ni
Leon Ma. Guerero

**“...kailangang tipakin ang bato upang tumilamsik
ang liwanag!”**

Isinalin sa Pilipino nila
Antolina T. Antonio at Patricia Melendrez-Cruz

Tilamsík ng Liwanag ay hango sa El Filibusterismo ni Dr. Jose Rizal. Mga salitang binitiwang ni Padre Florentino sa alaherong si Simoun. “...kailangang tipakin ang bato upang tumilamsík ang liwanag!” Ginamit na pamagat sa pagtatanghal na ito ng kasaysayan ng Rebolusyong naganap noong 1896 at ng iba pang mga karanasan ng pagsakop at kalupitan sa mga Pilipino upang maipakita ang kahalagahan ng mga napagdaanang kahirapan, makamantan lamang ang kalayaan at kasarinlan. Bawa’t yugto’y tila mga batong natipak, nagniningning, kumislap sa tama ng araw—mga tilamsík ng liwanag na nagbibigay linaw at unawa sa nakaraan.

**PANAHO NAI
MABUHAY ANG KALAYAAN!**

TILAMSIK NG LIWANAG

A Pictorial Exposition
of 100 Years
of Philippine Independence

**“PANAHÓN NA.
MABUHAY ANG KALAYAAN!”**

The series of events that climaxed in the Revolution of 1896 created a self-conscious nation out of the collection of indios, mestizos and creoles that inhabited the colony of Filipinas.

Over these hundred years since then, each succeeding period in our country's history has brought forth new challenges and new problems. Yet every challenge, every trial served only to sharpen the people's hunger for freedom.

Our soldiers fought dubious battles in the battlefields now unknown. Our writers and painters used their art to wage their own guerilla wars against the foreign conqueror; ordinary people in their thousands stood unarmed against the foreign conqueror; ordinary people in their thousands stood unarmed against a strongman's tanks to reclaim their civil rights; youths waved the flag to rally the people to win the future.

These are the images and memories this exhibit celebrates. Its purpose is to evoke the past that illuminates the future. Its hope is that remembering will deepen our sense of being unique, our sense of pride in being Filipino.

The Global Trend

Europe in the first quarter of the eighteenth century saw the decline of the absolute monarchy. In France the rapid growth of commerce restored economic power of the aristocracy, whose traditional privileges and control of social power enabled them to behave like the king. The period saw the rise of an influential merchant class. These changes, by disrupting the balance of social power, eventually made the French revolution possible.

A naval blockade and the defeat of the Spanish navy ended the Cuban War. But the American War with Spain sent Admiral Dewey's fleet to Manila. Above, the Battle of Manila Bay seen from Dewey's flagship, the Olympia.

The economic depression of 1786 led to reforms which diminished the power of the nobility, the Church and the monarchy. A forceful "Third Estate" called for civil liberties, constitutional government and the surrender of hereditary privileges. Its demands ignored, the Third Estate, together with breakaway delegates from the other groups, formed a National Assembly. The assembly refused to disband despite concessions made by Louis XVI. On July 14, 1789, revolutionists demolished the Bastille prison in Paris.

The installation of Napoleon Bonaparte's brother Joseph as King of Spain, after the forced abdication of Charles IV and Ferdinand, stirred up Spanish nationalism. The Bloody uprising of Dos de Mayo, began the Spanish revolt against the French forces.

In the absence of a Spanish monarch, the Cortes became the depository of national sovereignty and of the legislative power. This assembly wrote the Cadiz Constitution of 1812, which defined the "Spanish nation" as comprising all Spaniards meaning, all freemen, born and living in the peninsula and in all its overseas colonies.

The idea of a nation composed of peoples with the same cultural and linguistic background possessing the right to self determination originated in this century of upheaval in Europe. The idea of nationality spread to the Spanish colonies in the Americas, eventually to Spain's outpost in Asia, Filipinas.

Ang Pagdatál Ng Liwanag The Dawning

The indigenous people—whom the Spaniards called indios—never accepted foreign rule completely. Throughout the 326 years of Spanish occupation, brush-fires of rebellions flared up in various parts of the archipelago ^¾ sparked by local grievances.

The greatest resentments were caused by the forced resettlement of the populace into towns, the imposition of quotas on goods and labor that people must supply, and the economic monopolies the rulers imposed on trade and agriculture.

Pockets of rebellions were troublesome, but not as threatening as the revolutionary idea of indio self-determination. This revolutionary idea began among the Philippine-born priests, who in the 1850s demanded their right to replace the Spanish-born friars in administering the parishes

After the death of Fr. Pedro Pelaez, a Philippine-born Spaniard and dean of the Cathedral Chapter, Fr. Jose Burgos, of Spanish-Filipino blood, led the secularization campaign. He called all the inhabitants of the Philippine archipelago “Filipino,” equal in all respects to the European-born

Fr. Burgos was strangled to death by the regime. But the idea of a racial and political identity distinct from that of Spain did not die with him. It became a cause more incendiary than any specific grievance or local oppression. And it would end in the indios affirming themselves as a separate and distinct people—as Filipinos—standing up for their right to liberty.

The promotion of newly arrived Spanish officers to high positions caused the Cavite arsenal rebellion led by Novales, a Mexican creole. This protest by the colonial army paralleled the agitation for clerical reforms. The authorities falsely accused Fr. Burgos, together with Fr. Jacinto Zamora and Fr. Mariano Gomez, of complicity in the Cavite rebellion. They were executed in 1872. Others coaccused were imprisoned or exiled to Guam. The arbitrary arrest and exile of priests, businessmen and lawyers perceived as sympathetic to the cause created a climate of fear among the populace.

The deaths of the martyr-priests, like seeds watered with blood, threw off shoots whose roots buried deep into the popular consciousness. Soon other patriots were taking up the struggle for equal rights . and then for independence and nationhood. “Gomburza” became a password of the Katipunan.

Esteban Villanueva, a nineteenth-century Ilocano painter, captured in a series of paintings the events that gripped Vigan with grief and terror as townfolk watched the grim execution.

Kalayaan o Kasarinlán?

The Ilustrados And The Propaganda Movement

The privileged students abroad did not turn their backs on their homeland and the plight of their countrymen. Jose Rizal, Juan and Antonio Luna, Gregorio Sancianco, Graciano Lopez Jaena, Pedro Paterno, lent their voices to agitate for reforms at home. They had counted on the implementation of the Cádiz Constitution, which guaranteed equality for Spanish subjects— whether on the Peninsula or overseas. In Madrid and Barcelona the Propagandists befriended the liberals in government and lobbied among them for reforms in the Philippines.

Rizal , with other guests, at the home of the painter Juan Luna.

Rizal with Luna and Valentin Ventura— the indios bravos— at their favorite sport of fencing

Gregorio Sancianco wrote an economic treatise that urged the building of roads, bridges and railroads to energize the flagging economy. Like other Filipino students, Sancianco believed that reforms were all that was needed.

Pedro Paterno celebrated the uniqueness of Filipino culture through his collection of verses, Sampaguita, and anovel, Ninay.

Jose Rizal was the most distinguished of the Filipino students in Spain in the 1890s. His writings on Philippine history and culture showed his deep love and understanding of his country. Rizal's annotation of Antonio de Morga's *Sucesos de las Islas Filipinas* gave the Filipinos a sense of pride in the culture of their 17th-century forefathers.

The Propaganda Movement

To sustain the propagandists' struggle for equality and assimilation, a fortnightly newspaper dealing with Philippine affairs was established in Spain with the support of the Filipinos in the peninsula and the Comité de Propaganda in Manila. La Solidaridad was published in 1889. Its first editor, Graciano Lopez Jaena, was soon replaced by Marcelo H. del Pilar, assisted by Mariano Ponce.

Graciano Lopez Jaena, the first editor of La Solidaridad. A gifted and fiery orator who fired the newspaper's first salvos against scurrilous attacks by a peninsular who denigrated the Filipino character.

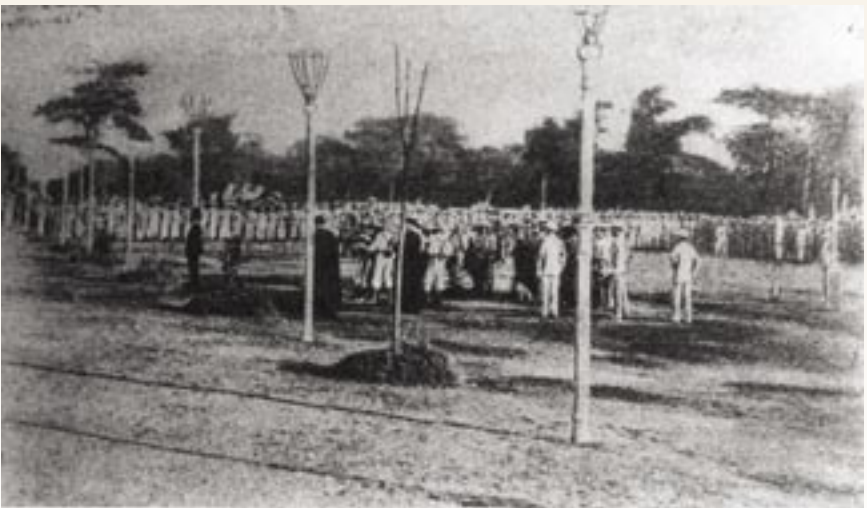

Rizal with Marcelo H. del Pilar and Mariano Ponce, close collaborator of del Pilar at La Solidaridad

Gradually, leadership of the Filipino-propagandist community in Western Europe became divided between Rizal and del Pilar. The two differed on how to deal with the colonial power. Del Pilar—decidedly more anticlerical—espoused separatism. Rizal, more circumspect and more visionary, came to believe that only education would enable the Filipinos to become capable of self-government. Finally Rizal returned home—there to continue working for reforms within the framework of the colonial regime.

The Filipino student community in Madrid, taken in 1890. Rizal stands at the back with Marcelo H. del Pilar. Behind him in a top hat is Jose Alejandrino, later a general in the army of the Revolution. Seated in front, extreme right, is Teodoro Sandiko, another future general.

The execution of Jose Rizal at the Luneta on December 30, 1896.

“Mamamatay akong hindi nakitang sumilay ang liwayway sa aking bayan!... Kayó, na makakikita niyón, batiin ninyó...huwág ninyong limutin ang mga nabuwál sa karimlán.”

Elias, Noli Me Tangere

“Dapat maghirap ang katarungan at may karapatán upang ang kanilang mga ideá ay makilala at kumalat! Kailangan kalugin o basagin ang mga sisidlan upang maibukas ang kanilang pabango, kailangang tipakin ang bato upang tumilamsik ang liwanag! May tulong ang Dios sa pag-uusig ng mga tirano... Padre Florentino, El Filibusterismo

Silakbó ng Dugô The Katipunan

The failure of the reform movement convinced Andres Bonifacio that freedom from tyranny and oppression could be won only by revolution. On the very same day that Rizal's deportation was reported, Bonifacio and a few friends formed in Tondo, Manila, a secret society called Kataas-taasan Kagalang-galang na Katipunan ng mga Anak ng Bayan, or KKK.

The KKK included many workers of Manila. Its avowed objective was not assimilation but independence. And like Liga Filipina, it offered the poor and the oppressed protection and collective defense against the tyranny of the regime.

The chapel where Katipuneros were sworn in.

A seal of the Katipunan emblazoned on a letter written in code and signed with blood.

Teodoro Patino betrayed the Katipunan to Fr. Mariano Gil. He revealed the operations of the society and its hideout, the printing office of *Diario de Manila*. In the follow-up raid, the lithographic stone used for making the Katipunan receipts was discovered together with papers related to freemasonry, a secret society, which promoted liberal thinking, free from the constraints of the Church's teaching. Many of the Filipino propagandists, including Rizal, Lopez Jaena and del Pilar, were members of masonic lodges in Spain. Del Pilar, in particular, made much use of masonic contracts to solicit support for Philippines assimilation to Spain. Bonifacio and Aguinaldo were members of masonic lodges.

Fray Mariano Gil, parish priest of tondo who reported Patino's account of the Katipunan movement to spanish authorities

The Katipunan Supremo, Andres Bonifacio, wearing a buri hat and the rayadillo uniform of the Katipunan.

The execution by firing squad of some customs guards and other implicated in the mutiny of February 25, 1897.

A copy of the Katipunan Kartilya.

Emilio Jacinto, the “Brains of the Katipunan.” He wrote the Kartilya of the Katipunan or the Katungkulan Gagawin ng mga Anak ng Bayan or the Code of Ethics for the Filipino people.

Pniág-ibang Landás

The Death of Bonifacio

After the outbreak of the Revolution, the Katipuneros of Manila and its nearby towns fought a guerilla war— dispersing after each engagement against the Spaniards. Their fellow rebels in Cavite, after seizing municipal governments in the sparsely defended towns, set up barricades and awaited Spanish attack. Meanwhile the revolutionary organization became embroiled in a conflict over leadership and the formation of a new government to supersede the Katipunan. Challenging Bonifacio's revolutionary leadership, the Tejeros Convention voted the leader of the Magdalo faction, Gen. Emilio Aguinaldo, president.

General Emilio Aguinaldo, dressed in military uniform complete with boots and saber.

Claiming that anomalies had marred the election, Bonifacio's Magdiwang faction drew up the Acta de Tejeros, invalidating the previous convention. In Naic, Bonifacio and his followers drew up a Military Agreement in which they resolved to establish a government independent of, and separate from, the government established at Tejeros. As his party left Cavite, they were ambushed. Bonifacio was wounded and a brother killed. He was captured and tried for treason by a military tribunal at Maragondon and sentenced to death. The sentence was commuted but Aguinaldo was persuaded to restore the death sentence. Thus, the brothers Andres and Procopio Bonifacio met their wrongful death at the foothills of Mount Nagpatong. Aguinaldo was now the unchallenged leader of the Revolution.

Leaders of the Revolution. Seated with Aguinaldo is Pedro Paterno. Behind are Tomas Mascardo, Celis, Jose Ignacio Pua, Antonio Montenegro and Mariano Llanera.

The revolutionary force captures some cannon from the enemy.

The cannon emplacement at Malinta (above) and at Malabon (below) control disrupted rail services.

A cave in Biak-na-Bato used as hideout by the rebels.

Filipino revolutionaries destroying the railway between Polo and Meycauayan.

Revolutionaries packed on wagon trains as they head for the war front.

Ang Paglikas at Pagbalík ni Aguinaldo Into Exile and Back

Driven out of Cavite by a Spanish counterattack, Aguinaldo led the Filipino forces south to Batangas, through the hilly regions of La Laguna and Morong (now Rizal) and finally to Bulacan—where they sought refuge in the hills of Biak-na-Bato on the Nueva Ecija border. Here he organized a republican government with a democratic institution.

The Pact of Biak-na-Bato called for a cease-fire and the voluntary exile of General Aguinaldo and some of his men to Hong Kong.

But the truce did not hold. Local rebels continued the fight in many parts of the country. Aguinaldo in exile continued to prepare for renewed fighting. The flag of an independent Filipinas was sewn by Marcela Agoncillo in Hong Kong, while the exiles bought arms, using the indemnities the Spaniards had paid them.

When war broke out between the United States and Spain, Aguinaldo returned home. Trusting in the American promise of assistance, Aguinaldo sailed home on an American ship on May 19, 1898— soon after Admiral George Dewey had destroyed the Spanish fleet on Manila Bay.

At Aguinaldo's call, the revolutionary forces regrouped. Soon all of Luzon— except for the forts of Cavite and Intramuros— was in rebel hands. On June 12, 1898, Aguinaldo proclaimed Philippine independence. The new flag was unfurled from the window of his house in Kawit.

The Aguinaldo headquarters at Biak-na-Bato

Rebel camp at Zapote

Ang Konstitusyón ng Malolos

The Malolos Constitution

On the advice of Apolinario Mabini, General Aguinaldo replaced his military government by a constitutional Republic. On September 18, 1898, elected delegates to the revolutionary Congress from many parts of the archipelago assembled at Barasoain Church in Malolos, Bulacan to ratify the Declaration of Independence and to write the Constitution of a Philippine Republic. Amid popular rejoicing, the first Republic was inaugurated in Malolos on January 23, 1899, with General Aguinaldo being elected as President.

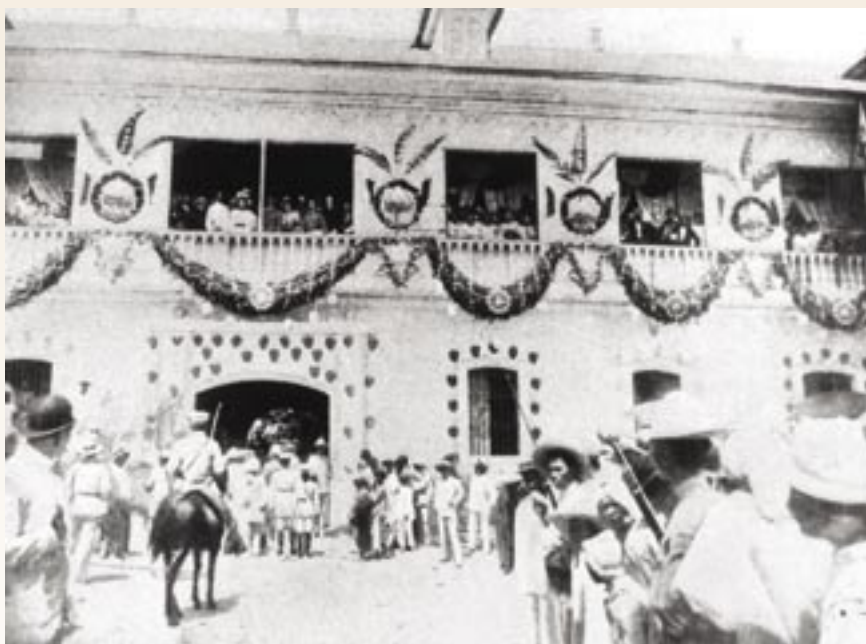
Revolutionary soldiers await Aguinaldo's arrival on September 13, 1898.

Painting of General Aguinaldo unfurling the Philippine flag for the first time at Kawit on June 12, 1898.

Celebrating the Declaration of Independence at Malolos, June 12, 1898

A gala reception honoring Gen. Emilio Aguinaldo

The Malolos Congress of 1898.

Apolinario Mabini, adviser to General Aguinaldo, drafted the framework of the revolutionary government

Inagaw na Kalayaan Filipino-American Hostilities

Tensions between the American forces in Manila and the revolutionary militia surrounding the city finally snapped into violence at San Juan Bridge on February 4, 1899. The shots fired there at Filipino soldiers by an American sentry signalled the beginning of the Filipino-American War. It had now become clear that the United States meant to replace Spain as the colonial overlord. The Treaty of Paris signed in December 1889 awarded the Philippines to the United States on payment of \$20 million to Spain.

With a few exceptions, the ilustrado elite who dominated the Malolos Republic favored autonomy for the Philippines under American protection, while the generals and their soldiers were unwilling to give up their hard-won freedom. But the United States, in pursuit of its “manifest destiny”, was bent on establishing American sovereignty over the country, as its outpost to the rich China trade. The result was a bloody and protracted conflict in which the odds were against the ill-equipped, untrained Filipino forces. Aguinaldo was captured on March 23, 1901; but others fought on until the last general of the Republic, Macario Sakay, was hanged as a brigand by the Americans in 1907.

Pursuing a relentless policy of “pacification,” the Americans exiled nationalists like the paralytic Mabini and Gen. Antonio Ricarte (“Vibora”) who refused to swear allegiance to the American flag

The idyllic bridge of San Juan northeast of Manila, site of the first bloody confrontation between Filipino soldiers and an American patrol who strayed from the American zone. The American soldier fatally shot two Filipino rebels.

The war quickly escalated. On February 23, 1899, the Americans burned Tondo.

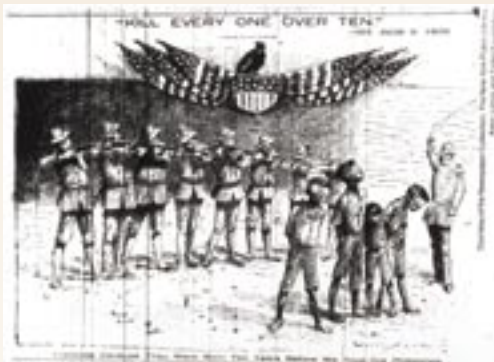
Filipino freedom fighters dead in their trenches in Sta. Ana, Manila

More dead bodies in the trenches of Caloocan, on the northern outskirts of Manila

The body of Emilio Jacinto, who died from wounds received in an encounter. He is shown here with a copy of the Katipunan Kartilya and his rifle.

The new policy of pacification as interpreted in an American cartoon.

Revolutionists on the move

Another group of revolutionary soldiers marching behind the flag.

Aguinaldo's headquarters

Francisco Celedonio was hanged by the Americans in Cabugao, Ilocos Sur, on August 30, 1901. He was charged with ordering the killing of the town presidente for collaborating with the Americans.

General Jose Alejandrino actively fought in Pampanga with the provincial hero General Maximo Hizon. His contingent was decimated by the Americans in an encounter in Mangatarem, Pangasinan

Antonio Luna, although a pharmacist by profession, became the Republic's military strategist. His irascible temper, however, alienated him from his comrades: he was shot and stabbed with bolos and daggers by Aguinaldo's guards at Cabanatuan.

General Gregorio del Pilar, the defender of Tirad Pass and the youngest revolutionary general of the Revolution, died commanding Aguinaldo's rearguard when he was barely 22 years old.

While many sought the easy way to peace, the few carried on the fight for freedom until well into the American period.

The Panglima Hassan of Sulu killed a party of American surveyors and was hunted down for the attack. He was trapped and mortally wounded close to the crater of an extinct volcano, where he had escaped.

Sultan Harun Narrasid was enticed by the Spaniards to come to Manila, where he was anointed sultan. He would later turn against the Spaniards and kill the Spanish governor of the province.

Mohammad Jamalul Kiram, the rightful heir to the throne, who refused to take his oath of allegiance before the Spaniards in Manila and who was, as a result, displaced by Harun Narrasid.

Kabánalan at Kasarinlán

The Independent Church and Labor Union

Just as important as Filipino political, social and economic grievances against the Spaniards were those that arose from religious controversies, such as the secularist movement. That the anti-friar sentiments were deeply felt is reflected from the Malolos Constitution- which institutionalized the separation between Church and State in the Philippines. The Revolution forced Filipino priests to choose between loyalty to their Spanish archbishops and loyalty to their embattled blood relatives. Judging the church identified with Spain to be in conflict with Filipino political aspirations, Fr. Gregorio Aglipay and the ilustrado Isabelo de los Reyes— both from Ilocos Norte— began formulating religious, liturgical, and philosophical bases for an independent Filipino church.

Negotiations with the Papal Nuncio in 1901 to allow Filipino priests to be anointed bishops and archbishops were rebuffed. Apparently, the Pope would rather see all the friars held by the Filipino forces beheaded rather than accede to such a requests. News of the Papal reply was received with cries of an “Independent church for an independent Philippines.”

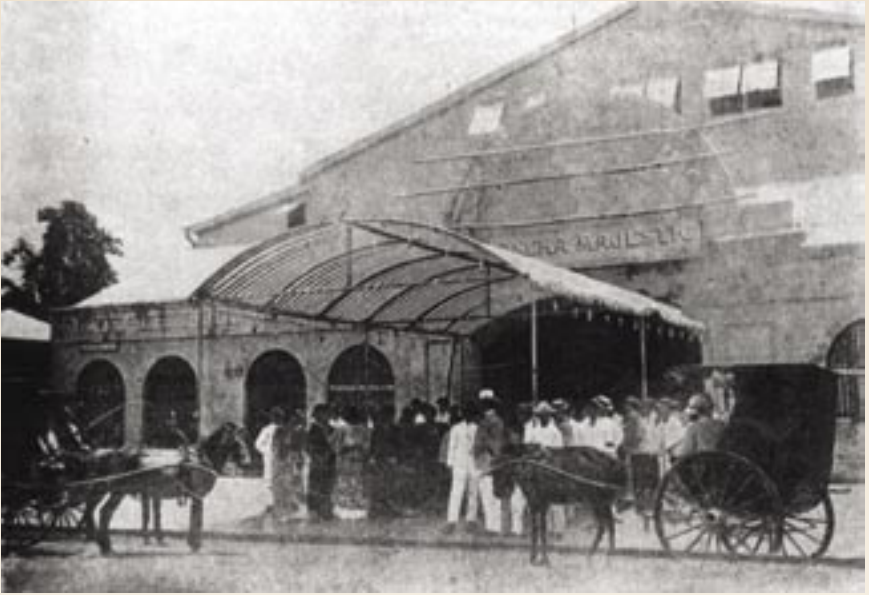
American occupation began through a military government headed by a military governor. It had to organize local governments in places where American sovereignty has been established. Municipal elections were held in various towns throughout 1899. The military government also reestablished the Supreme Court in may 1899, appointing to it six Filipino jurist. including Chief Justice. with three Americans. The establishment of local government and a Supreme Court laid the foundations of American civil government.

Gregorio Aglipay, co-founder of the Philippine Independent Church. He was formally appointed Obispo Maximo by Isabelo de los Reyes on October 17, 1902.

Isabelo de los Reyes familiarly called “Don Belong” was a writer and union organizer. He became the prime mover of an independent Philippine Church $\frac{3}{4}$ which he proclaimed at a mass meeting of laborers on August 3, 1902, in Manila.

With liberalization came other social and gender boundaries to cross. For women who had fought alongside their men in the Revolution, the demand for equality with men became a popular cause. The picture is a scene in front of the Cinema Majestic after the first meeting of the Liga Feminista on 13 August 1910.

Members of the Liga Feminista taken August 28, 1910. The plebiscite held on April 30, 1937 overwhelmingly gave women the right to vote.

The second Philippine Commission, headed by William Howard Taft, granted the Filipinos their basic rights. freedom of speech and of the press, freedom of assembly, freedom of worship, freedom from slavery and freedom from unlawful searches and seizures. The commission also continued to transfer civil administration to Filipino hands. particularly at the local level. Reacting to autonomy, General Aguinaldo uttered this plaintive remark: "We might as well accept this autonomy, which America offers us, but what can we do with it, if our ambition is independence...?"

The biggest change to Philippine life wrought by the Americans would come from the field of education. In August 1901, some 600 American teachers landed in Manila on the transport Thomas and dispersed to regions of the archipelago bringing the new language and the new culture.

A school scene early in the American period shows a young boys and girls learning how to read in English with a Filipino teacher. The Filipino teacher already wore a modified native costume and hairdo.

A Filipino teacher teaching a roomful of Ifugao children how to read in English

So effective was the American educational system that soon social commentators were criticizing the “Americanization” of Filipinos and their slavish adaptation of American ways from baseball to whisky to clothes.

Tilamsík ng Liwanag

Art and Revolution

Continued Filipino defiance during the first six years of American rule soon forced the regime to go against the basic rights granted. For example, the Sedition Law promulgated in November 1900³⁴ imposed stiffer fines, long jail terms and even the death penalties for those who advocated independence, whether in writing, printing or uttering. The Flag Law forbade the public exhibition of the Philippine flag. Political parties were prohibited from functioning. Newspapers advocating independence were closed down, though some vernacular papers carried on with impunity since no Americans could read them.

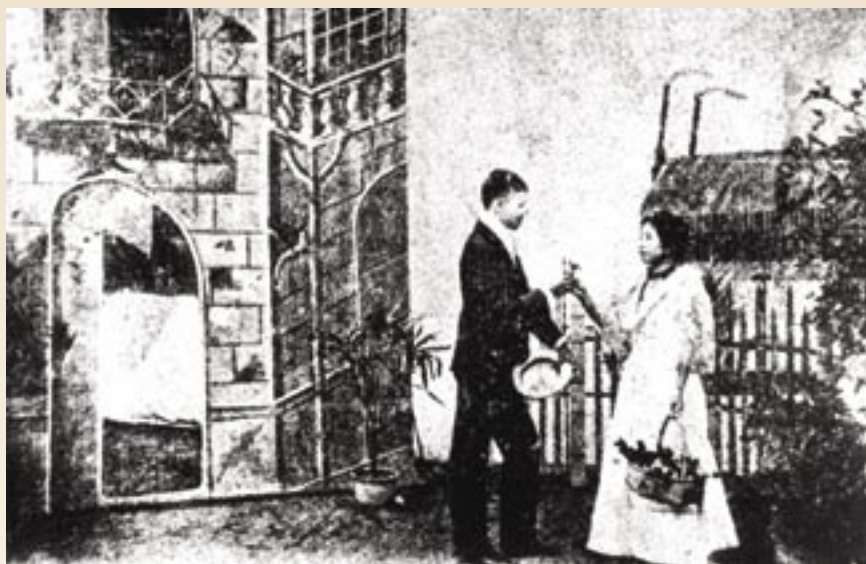
During the American period the Manila theaters were an arena of resistance to colonial rule. Theater-going, a novelty under the new regime, whetted an appetite for make-believe stories that Spanish missionaries had noted among Filipinos. This appetite the nationalist playwrights of the American period sought to fill by providing patriotic entertainments to Filipino audiences, whose message was continuing struggle against the new colonizers. Songs, books and movies became venues for expressing nationalistic fervor.

In the militantly anti-American theater of the turn of the century, Tanikalang Ginto (Golden Chain), 1902, gained notoriety for its symbolic but blatant attack on U.S. colonial rule. It tells about Kulayaw (the 1896 Revolution) and how he dies defending Liwanag (Filipinas) who had been bound to a tree by Uncle Sam using a golden chain

Possibly the most popular play in the early years of American Occupation, Walang Sugat (No Wounds), 1902 by Severino Reyes told of a Katipunero pretending he was dying so that he could trick the Spanish parish priest to wed him to his sweetheart. Aside from reviving memories of the Revolution, Reyes' sarsuela subverting US prohibiting against references to the Katipunan and its ideals.

Vicente Y. Sotto is best known for his achievement as a nationalist journalist, but he is equally famous as a creative writer. His play *Paghigugma sa Yutang Natawhan* (*Love of Native Land*), 1902, dramatized the Cebuano people's struggle against Spanish feudal rule in the modern realist mode.

Drama in the Ilokano language started auspiciously, through the work's of Mena Pesson Crisologo's *Natakngnga Panagsalsal* (*Noble Rivalry*), 1911, used the Filipino-American War as a setting for a love story that evoke the hardships Ilokanos had to go through as a consequence of U.S. takeover of the country from Spain.

Songs, books and movies became venues for expressing nationalistic fervor.

Pasyon ding alapagobra (The Passion-Poem of Workers), 1936, was written by Lino G. Dizon, a militant of the Partido Sosyalista ng Pilipinas. Using the form of the passion and chanted in the traditional manner, the poem continues to be chanted in our time in the hinterlands of Pampanga

The struggle of the Filipino people against invaders is narrated in an epic in Spanish by the Visayan poet Flavio Zaragoza Cano in De Mactan a Tirad (From Mactan to Tirad), 1944, the poet sets three great battles in Philippine History at the center of his epic. The Battle of Mactan which fought off Magellan, the religious rebellion of Bongot barrios which defied the friars and the Spanish military, and the Battle of Tirad Pass where Gregorio del Pilar died in glory.

Kung Tuyo na ang Luha Mo, Aking Bayan (When Your Tears Dried Up, My Beloved), 1930, is the poem for which activists of the late 1960's enshrined Amado V. Hernandez as the exemplar of revolutionary poetry for the masses. Declaimed in rallies and demonstration, it is a passionate exhortation for audiences to join the Motherland in liberating herself from foreign domination.

The appellation “Father of Filipino Cinema” has been bestowed on pioneer filmmaker Jose Nepomuceno for being the first Filipino director of a feature film. In 1930, Nepomuceno made a movie out of Rizal’s *Noli Me Tangere*, thus bringing the hero’s novel about the crimes of Spanish colonization to the attention of wide audience.

The Philippine Revolution was a favorite source of narratives when the young Filipino film industry was still weaning local audiences from the Hollywood films flooding the Philippine market. Severino Reyes’s *Walang Sugat* was made into a film in 1939 by Enrique H. Davila.

Kundiman (Love Songs), 1929, by composer Bonifacio Abdon is an art song with lyrics by poet-playwright Patricio Mariano. Opening with the words “Sa tapat ng laging palangiting araw” (Beneath the ever-smiling sun...) the song depicts the piteous plight of the Motherland and pleading for its freedom

Bayan Ko (My Country), 1928, was Constantino de Guzman's musical setting of the fervent nationalist sentiments of poet Jose Corazon de Jesus. Its protest against U.S. colonialism was to be picked up by latter-day activists to express the Filipino people's longing for freedom under the Marcos dictatorship.

The monument to Bonifacio by the sculptor Guillermo Tolentino is a triumphant tribute to the Katipunan Supremo, who the artists depicts as a visionary leading his countrymen to a future of freedom and community won through the suffering of past generations who defied foreign oppressors.

Kaliwanagan Tungo sa Kalayaan Commonwealth

American rule did not stop the Filipinos' quest for freedom, which now shifted from war and revolution to peaceful politics. Under American rule, the country changed in many ways under innovations in government; education, hygiene and public works. But pride in things Filipino increased as the nation developed

The Jones Law, passed in 1916, speeded up the Filipinization of government. The Philippines Commission was replaced by an elected Senate and the Philippine Assembly by a House of Representatives.

The Tydings-McDuffie Act negotiated by Manuel L. Quezon called for the election of a constitutional convention in 1934. This convention studied applicable foreign models and embodied them into a constitution that provided for a strong presidency and a unicameral National Assembly.

With the ratification of the Constitution by a plebiscite in 1935, a Commonwealth government was complete. Elections held in September made Quezon President and Sergio Osmeña Vice President. The Commonwealth was inaugurated on November 15, 1935.

President F.D. Roosevelt signing the Tydings-McDuffie Law with Manuel L. Quezon in attendance.

A jubilant Quezon is met by colleagues on his arrival in Manila, bearing the approved Tydings-McDuffie Law.

The members of the Philippine Assembly in session

The members of the 1935 Constitutional Convention attending the session and their signatures

Dagok sa Kalayaan The Japanese Occupation

While the Commonwealth government strived to develop the economy and build up the country's defenses, an undeclared war broke out between Japan and China in 1937. Japanese military atrocities on the Asian mainland were reported in Manila's newspapers. But the Empire had already risen to become the Philippines second-largest trading partner. It also had a large Japanese immigrant population in Davao on Mindanao Island.

The Philippine Army was integrated into the U.S. Army Forces in the Far East (USAFFE) with Gen. Douglas MacArthur commanding. At the outbreak of war on December 8, 1941, Japanese airstrikes destroyed the USAFFE air force and its base at Cavite. The innocence of "peacetime" fading away, the flower of Filipino manhood died on Bataan.

From Corregidor President Quezon directed the Commonwealth officials who stayed behind to cooperate with the Japanese—to protect the Filipino civilians. The Japanese entered an undefended Manila on New Year's Day of 1942.

The war finally ended on August 15, 1945. By that time Manila was a ravaged city—its southern half razed in the wake of a last stand by fanatic Japanese forces.

Officials of the Executive Commission greet Japanese Premiere Hideki Tojo in the Philippines. Shown shaking hands with the visitor is Jorge Vargas, chairman of the Executive Commission; Laurel is beside him.

Study of the Japanese language was enforced in all schools. Here children show Premiere Tojo how much they have learned of the conqueror's tongue.

Young prisoners are manacled and their heads clamped on a woodboard.

Provincial civilians evacuating their families.

Starved Filipinos seeking refuge in American camps.

The Senate building was severely damaged by American soldiers to flush the Japanese holdouts.

The Death March, which began on April 9, 1942 started from Mariveles in Bataan and ended in Camp O' Donnell in Capas, Tarlac

Panahon Na The Post War Era

On July 4, 1946, the Philippines was restored to its independence— but with many of its people dead, its capital city in ruins and its fields and industries devastated. Freedom seemed only to worsen economic failure, agrarian rebellion and corruption in office.

Even martial law— proclaimed in 1972— failed to allay the endemic political crisis. The assassination of Benigno Aquino set off the peaceful EDSA revolution of February 1986, which inspired captive peoples the world over to stand up to their liberties. Over 1992-98, President Fidel V. Ramos carried out a reform program that enabled Filipinos to celebrate the Centennial of their Republic with a renewed sense of hope in their country's future.

Vice President Elpidio Quirino succeeded President Manuel Roxas upon his death. Here Quirino addresses an assembly with President Roxas, Mrs Trinidad Roxas and the widow of the Commonwealth President, Mrs Aurora Quezon.

Ramon Magsaysay, who would succeed President Elpidio Quirino, is shown with Senators Lorenzo Tañada, Claro M. Recto and Jose P. Laurel.

Ruling by decree, President Ferdinand Marcos sought to broaden the country's foreign relations. Here he meets with Deng Xiaoping, during a visit to China to open diplomatic ties between the two countries.

The last session before both houses of the Congress were suspended at the declaration of martial law on September 21, 1972. Shown in picture are Senators Benigno Aquino, Gerardo Roxas, Eva Estrada Kalaw, Ramon V. Mitra and Emmanuel Pelaez.

Young Filipinos learn their lessons in democracy at street rallies. Here two children take to the street, protest placard in hand and carrying lighted candles symbolic of freedom.

On January 10, 1970, student activists stormed the Palace gates.

Protests and demonstrations such as this were common in Manila before martial law was proclaimed in 1972.

The assassination of opposition leader Benigno Aquino, Jr. in August 1983 worsened public anger that eventually toppled the Marcos government.

Defense Minister Enrile, General Ramos and Lt. Col. Gringo Honasan on February 24, 1986, thank their supporters.

Cory Aquino received wide public support for her presidential bid against strongman Ferdinand Marcos.

Cory Aquino's presidency set off popular grievances long pent-up; farmers' protest such as this led to the massacre at Mendiola.

Protesting peasants shot by presidential guards at Mendiola Bridge before Malacañang Palace.

Ang Kaayusang Daigdig: Siglo-18

Sa ika-18 siglo naputulan ang lubos na kapangyarihan ng naghaharing monarkiya. Sa Pransya, ang mabilis na paglago ng kalakalan ang nagbalik sa kapangyarihan ng aristokrasya na nangingibabaw sa ugaling malahari dahil sa mga tradisyonal na pribilehiyo at kontrol sa kapangyarihang panlipunan. Sa panahon ding ito, lumitaw ang makapangyarihang uring negosyante. Dahilan sa mga ganitong pagbabago naiba ang timbangan ng kapangyarihang panlipunan, at sumiklab ang Rebolusyong Pranses. Ang pagbagsak ng ekonomiya noong 1786 ay nauwi sa mga repormang nagbawas sa kapangyarihan ng maharlika, Simbahan at monarkiya. Isang mapuwersang “Ikatlong Estado” ang nanindigan para sa mga kalayaang sibil, gobyernong konstitusyonal at pagsuko sa mga pribilehiyong minana. Ang Ikatlong Estado, kasama ng mga humiwalay na delegadong mula sa ibang grupo, ay bumuo ng isang Pambansang Asambleya matapos hindi pansinin ang kaniyang mga kahingian. Tumangging magbuwag ang Asambleya sa kabila ng mga pagbibigay ng haring Luis XVI. Noong Hulyo 14, 1789, winasak ng mga rebolusyonaryo ang bartolinang Bastille sa Paris. Ang Rebolusyong Pranses (1787-92) ang nagbiyaya ng “Pahayag ng mga Karapatan ng Tao”—na kasama ang kalayaan ng konsiyensiyá, kalayaan ng pamamahayag, at kalayaan sa walang dahilang pang-aaresto, at kapantayan sa harap ng batas.

Ang pag-upo sa trono ng kapatid ni Napoleon Bonaparte, si Jose, bilang Hari ng Espanya, matapos ang sapilitang pagbibitiw sa trono ni Carlos IV at Fernando VII, ay gumising sa nasyonalismong Kastila. Ang madugong pag-aalsang Dos de Mayo ang nagsimula ng paghihimagsik laban sa mga sandatahang Pranses. Dahil walang Kastilang hari, ang batasang Cortes ang naging sentro ng pambansang kapangyarihan at ng batasan. Ang Asambleya ang sumulat ng Konstitusyong Cadiz ng 1812, na nagturing na ang “bansang Kastila” ay lahat ng Kastila—ibig sabihin, lahat ng malalayang tao, isinilang at naninirahan sa peninsula at sa lahat ng mga kolonya ng Espanya sa kabilang dagat. Nagmula sa siglong ito ang kaisipang nagbigay ng malaking pagbabago sa Europa: Ang pananaw ng bansang binubuo ng mga taong may iisang pinagmulang kultural at linguistikal. Ang mga digmaan ay nagdulot ng sentido ng tinubuang bayan; at ang doo’y kumita ng liwanag ay kung sino ang may likas na karapatan sa mga likas na yaman ng sariling bayan sa ibabaw ng dayuhan. Ang panukala ng bansang tinubuan ay lumaganap sa mga kolonyang Kastila sa dalawang Amerika, at pagkaraan sa kolonyang Kastila sa Asya—ang Pilipinas.

Sa simula ng ika-19 siglo, ang karamihan sa pamamahalang Kastila sa Timog Amerika ay nagsimulang mawasak. Mula sa di-kilalang bayan ng Dolores, Mehiko, isang paring Creole, si Miguel Hidalgo, ang naghimagsik at namuno ng armadong labanan; huminging alisin ang mga buwis na ipinataw sa mga katutubo—Indians—at isauli ang mga lupaing inagaw buhat sa kanila. Bukod dito, ang alitan sa pagkalahi ng mga peninsular, creole at mestizo—at ang kanilang mga tunggaliang pangkabuhayan at pulitikal—ay nagsindig sa sunod-sunod na mga panghihimagsik sa Hilaga at Timog Amerika, tulad din ng nangyari, pagkaraan, sa Pilipinas.

Panahon na. Mabuhay ang Kalayaan! Ang Pagdatal ng Liwanag

Sa loob ng 326 na taong pamamahala ng Kastila sa kapuluan ng Pilipinas, ang mga katutubo—indiyo sa mata ng mga Kastila—kailanman ay hindi ganap na sumuko sa mga dayuhan. Sa loob ng mga siglo, nagkaroon pana-panahon ng pag-aalsa. Ang sapolitang pagpapalipat sa ibang lugar, ang paniningil ng mga buwis o tributo at pagtatakdang mga produkto at ang monopoliyang pang-kabuhayan ng mga Kastila sa kalakalan at agrikultura ang nagdulot ng pinakamalalim na sama ng loob at madalas nauuwi sa paghihimagsik. Ang Pag-aalsang Basi noong 1807 sa mga bayan ng Ilocos ay isang halimbawa.

Ang paghihimagsik doo't dito at pana-panahon sa kapuluan ay masuliranin ngunit hindi mapagbanta at nakababagabag tulad ng bagong kaisipang lumalaganap—ang sariling pagpapasya ng indiyo—na sa wakas ay nagbukang-liwayway sa sambayanang bilanggo. Ang gayong bagong kaisipan ay nagmula sa mga paring lahing Kastila ngunit tubong Pilipinas, na noong mga taong 1850 ay humingi ng kanilang karapatang humawak at mamahala ng mga parokya, karapatang ibinibigay lamang sa mga paring Kastila.

Si Padre Pelaez, isang Kastilang isinilang sa Pilipinas, dekanong Sangay ng Katedral, ang nanguna sa kampanyang sekularismo. Pagkamatay ni Padre Pelaez, si Padre Jose Burgos—ama, Kastila; ina tubong Pilipinas—ang nagpatuloy ng mga adhikain ni Padre Pelaez. Sa kaniyang pahayag binansagan niyang “Pilipino” ang lahat ng dito ay ipinanganak, at kapantay sa batas ng lahat ng sa Europa’y isinilang.

Ginarote si Padre Burgos. Ngunit hindi nalibing ang kaisipang pinagkakakilanlang Pilipino—o kaakuhang Pilipino—na ibang-iba sa pinagkakakilanlang Europeo. Ito ang naging lalong mapag-alab na sanhi kaysa anumang tiyak na hinanakit o lokal na pambubusabos. At magtatapos ito sa mga indiyo na ipinaglalaban ang sarili bilang hiwalay at ibang-ibang sambayanan—mga Pilipinong naninindigan para sa kanilang karapatan sa kalayaan.

Ang paglalagay sa matataas na puwesto ng mga bagong dating na mga Kastila ang naging dahilan ng himagsikan sa arsenal ng Cavite, pinamunuan ni Novales, isang Mehikanong Creole. Ang protesta ng hukbong kolonyal ay nakaparis ng mga hinaing ng mga kleriko. Walang batayan ang pagkakasangkot ng mga awtoridad kina Padre Burgos, Padre Mariano Gomez at Padre Mariano Zamora. Sila’y ipinagarote noong 1872. Ang ibang pinagbintangan ay kinulong o ipinatapon sa Guam. Ang walang pakundangang pang-aaresto at pagpapatapon sa mga pari, negosyante at abugado na inaakalang may simpatiya sa repormang hinihingi ay lumikha ng pagkatakot sa sambayanan.

Ang kamatayan ng mga paring martir, waring mga binhing dinidilig ng dugo, ay nagsilang ng mga halamang nag-ugat ng malalim sa kamalayan ng sambayanan. Hindi nagluwat, ang iba pang mga patriota ay nagpatuloy ng pakikibaka para sa kapantay na mga karapatan at pagkaraan, para sa kasarinlan at pagkabansa. Ang “Gomburza” ay salitang susi sa lihim na Katipunan.

Kalayaan o Kasarinlan

Hindi tinalikdan ng mga maykayang estudyante sa labas ng Pilipinas ang kanilang bayang tinubuan at ang paghihirap ng kanilang mga kababayan. Pinag-isa nila Jose Rizal, Juan at Antonio Luna, Gregorio Sancianco, Graciano Lopez Jaena, Pedro Pareno ang kanilang mga tinig sa pananawagan para sa reporma sa Inang Bayan. Umasa sila sa pagpapatupad ng Konstitusyon ng Cadiz, na tumiyak ng pagkapantay-pantay sa mga Kastilang sakop—sa peninsula o sa kabilang dagat man. Sa Madrid at Barcelona, ang mga Propagandista ay nakipagkaibigan sa mga liberal sa gobyerno at nag-lobi para sa reporma sa Pilipinas.

Upang matustusan ang pakikibaka ng mga Propagandista para sa pagka-pantay-pantay at asimilasyon, isang pahayagan ang itinatag sa Espanya sa tulong ng mga Pilipino sa peninsula at ng Komite ng Propaganda sa Maynila. Tuwing ikalawang linggo ang labas ng *La Solidaridad* na inilathala noong 1889. Ang unang patnugot nito ay si Graciano Lopez Jaena. Sumunod na pumalit si Marcelo H. del Pilar at si Mariano Ponce bilang katulong.

Unti-unti, ang pamumuno sa komunidad ng Pilipino-propagandista sa Kanlurang Europa ay nahati kina Rizal at del Pilar. May magkaibang pananaw ang dalawa. Paanong haharapin ang kapangyarihang kolonyal? Si del Pilar, isang masidhing anti-klerigo—ay nagsimulang magbandila ng pakikipaghiwalay. Si Rizal, likas na mahinahon at lalong mapangarapin ay naniwalang sa edukasyon lamang magkakaroon ng kakayahan ang mga Pilipino upang makapamahala sa sarili. Sa wakas, nagpasya si Rizal na magbalikbayan at doon ipagpatuloy ang pagsisikap para sa reporma sa loob ng balangkas ng pangasiwaan kolonyal.

Hindi nagluwat, pagkabalik sa Pilipinas, itinatag ni Rizal ang *La Liga Filipina* na may layuning pag-isahin ang kapuluan, palaguin ang agrikultura at negosyo; magdulot ng pagdadamay laban sa inustisya at karahasan; at tulungan ang sinumang kasaping hikahos at nangangailangan. Ngunit iilang araw pa lamang mulang itinatag ang Liga, si Rizal ay ipinatapon sa Dapitan. Babalik nga siya sa Maynila ngunit upang harapin lamang ang kanyang kamatayan—noong ika-30 ng Disyembre 1896, noong siya’y mahatulang ipabari dahil kasangkot diumano sa himagsikang sumiklab.

Ang pagkabigo ng kilusang reporma ang nag-udyok kay Andres Bonifacio na sa parang rebolusyon lamang maipagtatagumpay ang kalayaan sa panunupil at pambubusabos. Sa araw ding iyon ng pagpapahayag ng pagkakatapon kay Rizal, si Bonifacio at ilang kaibigan ay bumuo sa Tundo, Maynila, ng isang lihim na lipunang tinawag na *Kataas-taasang Kagalang-galang na Katipunan ng mga Anak ng Bayan*, o KKK. Kung sa kasapian ng *La Liga Filipina*

ang karamihan ay mula sa mga nakaririwasa, ang mga isinapi ng KKK ay mga manggagawa sa Kamaynilaan. Ang hayag nitong layunin ay hindi pagsanib kundi kasarinlan. At tulad ng La Liga Filipina, naghandog ito sa mga mahihirap at sa binusabos ng pagsanggalang at pagtatanggol laban sa pagka-tirano ng rehimen.

Mula sa sinilangan sa Tundo, ang Katipunan ay kumalat sa mga munisipyo sa labas ng Intramuros (sa ngayon ay tinatawag na Greater Manila o Metro Manila area), at mula doon sa mga lalawigang Tagalog, sa Panay sa Kabisayaan at doon pa sa malayong Mindanao. Sa bisperas ng Rebolusyon, ipinagbigay-alam ni Pio Valenzuela sa mga awtoridad na Kastila na ang mga Katipunan marahil ay may lakas na 20,000. Tinaya ni Trinidad Pardo de Tavera na 40,000 ang lakas ng Katipunan.

Ang pahayagang Kalayaan ng Katipunan ay may mahalagang papel na ginampanan sa pagpapalawak ng lipunan. Ang unang bilang nito, na lumabas sa simula ng 1898, ay luminlang sa mga Kastilang awtoridad, dahil kunwa'y pinamatnugutan ni Marcelo H. del Pilar sa Tokyo. May pangulong tudling itong isinulat ni Emilio Jacinto na nanawagan sa sambayanan para sa “pagkakaisa at kasarinlan” gayundin ang kanyang manipestong nagbabandilang rebolusyon, isang tula ni Bonifacio at isang artikulo ni Pio Valenzuela na naglalantad ng pagmamalabis ng mga prayle at mga gwardya sibil.

Habang ang lihim na lipunan ay nagpaparami ng mga kasapi, ang kanilang mga gawain ay pinaghinalaan ng mga klerigong Kastila. Noong 1894-96, ang prayleng-kura sa Maynila at mga karatig-bayan ay madalas magbalita sa gobernador-heneral ng mga usap-usapan tungkol sa mga gawaing subersibo, na kanilang ibinintang sa mga lohियang Mason at sa mga pagtitipun-tipon ng mga personas zospechosas na pinilit magbunyag ng bantang ito sa kapangyarihang Kastila. Ang mga pag-uulat na ito ay pinagwalang-bahala ni Gobernador-Heneral Ramon Blanco, mismong isang Mason.

Naghanda ang mga Katipunero ng rebolusyon laban sa Espanya. Sa kasamaang-palad, natuklasan ng wala pa sa panahon ang Katipunan dahil sa kataksilan ni Teodoro Patiño noong 19 ng Agosto, 1896. Ang pagkakatuksil ng lipunan ay bumigla sa Katipunan. Noong 24 ng Agosto, 1896, naganap ang tinaguriang “Sigaw sa Balintawak,” ang pangyayaring nagpasimula ng rebolusyon laban sa Espanya. Sa araw ding iyon ang mga pinuno ng Katipunan ay naghanda ng planong pagsalakay, na naunahan naman ni Gobernador-Heneral Blanco na agad nagpatupad ng matagumpay na pagtanggol sa Intramuros at sa kapaligiran nito at sa mga karatig-bayan.

Pinag-ibang Landas: Ang Kamatayan ni Bonifacio

Pagsiklab ng rebolusyon, ang mga Katipunero ng Maynila at mga karatig-bayan ay nagbungsod ng gyerang gerilya—pasulpot-sulpot ang pagsalakay at nangawawala’t sukat pagkaraan ng biglaang pagsagupa sa mga Kastila. Ang kanilang mga karebelde sa Cavite, pagkaraang agawin ang gobyerno sa mga munisipyo roon, ay naghukay ng mga trintsera at naghintay ng pagsalakay ng mga Kastila. Samantala, ang rebolusyonaryong organisasyon ay nasangkot sa hidwaan sa pamumuno at tungkol sa pagtatatag ng bagong gobyernong ipapalit sa Katipunan. Sinubok ang lideratong rebolusyonaryo ni Bonifacio, inihalal ng Kumbensiyon ng Tejeros ang pinuno ng grupong Magdalo, si Emilio Aguinaldo na Pangulo.

Nagbintang ng mga anomalya sa halalan ang grupong Magdiwang at lumagda ng Acta de Tejeros na nagpapawalang-saysay sa Kumbensiyon ng Tejeros sa Naic. Si Bonifacio at ang kaniyang mga kaanib ay lumagda rin ng isang Kasunduang Militar na nagpasiyang magtatag ng gobyernong nagsasarili at hiwalay sa itinatag sa Tejeros.

Noong si Bonifacio at ang kaniyang mga bantay ay nagsisialis na sa Indang, sila ay pinahuli ng grupong Magdalo. Si Andres Bonifacio ay nabaril at ang isang kapatid niya ay napaslang. Ang mga nabihag ay ibinalik sa Maragondon at doon sa isang paglilitis militar ay nahatulan ng kamatayan. Ngunit ang sentensiyang ipinataw ay binawi ni Aguinaldo. Subalit hindi pa sila nakakalayo sa Maragondon, inabutan sila ng pahabol na utos ni Hen. Mariano Noriel na nagpapatupad ng hataw ng kamatayan. Ang magkapatid na Andres at Procopio ay ipinabari sa paanan ng Bundok Magpatong. Sa kamatayan ni Bonifacio, si Aguinaldo ang natirang nag-iisang lider ng Rebolusyon.

Ang Paglikas at Pagbabalik ni Aguinaldo

Nabawi ng mga Kastila ang Cavite buhat sa kamay ng mga rebeldeng pinamumunuan ni Aguinaldo. Ang mga puwersang Pilipino ay napadpad sa kanilang pag-iwas sa mga tumutugis na kaaway, sa Batangas, sa mga bulubunduking rehiyon ng Laguna at Morong (ngayo’y Rizal) at sa wakas sa Bulakan. Sa mapagkanlong na mga kuweba ng bundok ng Biak-na-Bato sa pagitan ng Bulacan at Nueva Ecija, si Aguinaldo ay nagtatag ng isang gobyernong republikano na may institusyong demokratiko.

Ang tigil-labanang militar ay naghatid sa dalawang panig sa pag-uusap tungo sa kasunduan na pinangungunahan ng ilustradong si Pedro Paterno. Sa ilalim ng Kasunduan ng Biak-na-Bato, si Aguinaldo at ang kaniyang gabinete sa digmaan ay pumayag na itigil ang lahat ng labanan at nagpaderado kasama ang ilang miyembro ng kaniyang gabinete. Ang mga Kastila ay pumayag na magbayad ng P800,000 para sa mga personal na nawalan dahil sa giyera. Umalis tungong Hong Kong ang mga pinunong rebolusyonaryo noong ika-27 ng Disyembre, 1897. Ngunit hindi nagtagal ang kasunduan. Ang mga rebeldeng lokal ay nagpatuloy sa paglaban sa mga Kastila sa maraming lugar sa Pilipinas.

Sa Hong Kong, si Aguinaldo ay naghanda para sa panibagong pakikidigma. Ang bandila ng nagsasariling Pilipinas ay tinahi ni Marcela Agoncillo sa Hong Kong, samantalang nagsikap mamili ng mga armas ang nagpatapong pinuno, gamit ang tinanggap na kabayaran mula sa mga Kastila. Noong sumiklab ang digmaan sa pagitan ng Estados Unidos at Espanya, sinamantala ni Aguinaldo ang pagkakataon upang makabalik sa Pilipinas. Nagtiwala sa mga Amerikano na bibigyan siya ng tulong. Si Aguinaldo, sakay ng bapor ng Amerikano, ay nagbalik noong 19 Mayo, 1898—pagkaraang palubugin ni Admiral George Dewey ang buque de Guerra ng mga Kastila sa Manila Bay.

Sa panawagan ni Aguinaldo, nagsama-sama muli ang mga puwersang rebolusyonaryo. Hindi nagluwat, ang buong Luzon—maliban sa mga moog ng Kastila sa Cavite ay napasa-kamay ng mga rebelde. Noong 12 Hunyo, 1898, ipinahayag ni Aguinaldo ang kasarinlan ng Pilipinas mula sa bintana ng bahay niya sa ngayon ay Kawit.

Ang Konstitusyon ng Malolos

Sa payo ni Apolinario Mabini, pinalitan ni Aguinaldo ng republikang konstitusyonal ang kaniyang gobyernong militar. Noong 18 ng Setyembre, 1898, ang mga delegadong halal ng Kongresong rebolusyonaryo, at mula sa iba't-ibang lugar ng kapuluan, ay nagtipon sa Simbahan ng Barasoain sa Malolos, Bulacan upang pagtibayin ang Pahayag ng Kasarinlan at upang sumulat ng Konstitusyon ng Republika ng Pilipinas. Sa gitna ng nagpipistang kasiyahan ng sambayanan, ang unang Republika ay pinasinayaan sa Malolos noong 23 ng Enero, 1899, at si Hen. Emilio Aguinaldo ang inihalal na Pangulo.

Inagaw na Kalayaan

Ang iringan sa pagitan ng mga puwersang Amerikano sa Maynila at ng mga rebolusyonaryong pwersa sa paligid ng Maynila ay naging karahasan sa tulay ng San Juan noong 4 ng Pebrero, 1899. Ang mga putok ng isang sentring Amerikano laban sa mga sundalong Pilipino ang naging hudyat ng simula ng Digmaang Pilipino-Amerikano. Dito ipinakita ng mga Amerikano ang kanilang tunay na layunin—sakupin ang Pilipinas at palitan ang mga Kastila bilang panginoong kolonyal. Sa Kasunduan ng Paris na nilagdaan noong Disyembre 1898 ipinagkaloob ng Espanya ang Pilipinas sa Estados Unidos kapalit ng halagang \$ 20 milyong dolyares.

Kahit may iilang tumanggi, ang nangibabaw sa Kongreso ng Malolos ay ang mga ilustradong sang-ayon sa autonomiya sa ilalim ng proteksyon ng Estados Unidos; samantalang ang mga heneral at ang kanilang mga sundalo ay tumangging isuko ang kanilang pinaghirapang kalayaan. Ngunit ang Estado Unidos, habol ang kaniyang patakarang “manifest destiny,” ay mapilit sa pangingibabaw ng soberanyang Amerikano sa Pilipinas bilang kaniyang tulay sa mayamang negosyo sa Tsina. Ang bunga ay isang madugo at matagalang pakikibaka na ang talunan ay mga puwersang Pilipinong kulang sa gamit at walang kasanayan.

Si Aguinaldo ay nabitag ng panlilinlang ng Amerikano noong 23 ng Marso, 1901; ngunit nagpatuloy ang iba sa pakikibaka hanggang sa kahuli-hulihang heneral ng Republika, si Macario Sakay, pinatibay na isang bandido ng pamunuang Amerikano noong 1907. Nagtugot ng isang walang humpay na patakaran ng “pacification”—pagpapayapa—ipinatapon ang mga makabansa—tulad ng paralitikong Mabini at Hen. Antonio “Vibora” Ricarte—na tumangging manumpa ng katapatan sa bandilang Amerikano.

Kabanalan at Kasarinlan

Ang mga pagtutol na nagsimula sa kontrobersyang pangrelihiyon, tulad ng kilusang secular, ay katumbas ng mga hinaing na pulitikal, panlipunan at pangkabuhayan laban sa mga Kastila. Ang taglay ng napakalalim na sama ng loob laban sa mga prayle ay makikita sa Konstitusyong Malulos: Nagtakda ng paghihiwalay ng simbahan at estado sa Pilipinas. Naharap sa isang pagsubok ang mga paring Pilipino, katapatan at pagsunod sa kanilang mga obispong Kastila o katapatan sa knailang mga kaanak sa dugo na gayon ay nasasangkot sa matinding labanan ng Rebolusyon. May mga nagpasyang ang Simbahang kumakatawan sa Espanya ay katunggali ng mga adhikhaing pulitika ng mga Pilipino. Sila Padre Gregorio Aglipay at ang ilustradong si Isabelo de los Reyes—kapwa mula sa Ilocos Norte—ay nagsimulang bumalangkas ng mga batayang pangrelihiyon, liturhikal, at pilosopikal para sa isang nagsasariling simbahang Pilipino.

Ang mga tanong ay nakatuon sa mga bagay na administratibo sa loob ng Simbahan, kung ang mga Kastila at ibang Europeo ay dapat magkaroon ng higit na karapatang humawak ng mga parokya kaysa mga paring Pilipino. Kanino at sa anong mga pagkakataon maaaring mabigyan ang mga paring katutubo ng responsableng tungkulin sa Simbahan? Ang debate ay nasentro din sa tanong tungkol sa moral at intelektwal na kakayahan ng mga paring indiyos, at kung gayon, sa liping Malayo, at iba pang hindi Europeo. Ang mga konserbatibong Kastilang klerigo ay pinagbintangang nagpapairal ng sistemang edukasyonal na nagpapalawak ng ignoransya, ng mga pamahiin, ng paurong na pagsusuring maselan at intelektwal. Pumasok sa mga debate ang panukala na sa harap ng Diyos ang lahat ng tao ay pantay-pantay, at sa kabuuan, ang pagka-katoliko ng Kristyanong simbahan sa pamamahala sa iba’t-ibang lahi sa daigdig.

Samantala, ang gobyernong Malolos, ay nag-atas sa mga Pilipinong naninirahan sa Espanya na makipag-usap sa Papal Nuncio noong 1901, upang payagang mabasbasan bilang mga Obispo at Arsobispo ang mga paring Pilipino. Ayon sa ulat, ang naging tugon ng Nuncio ay pagtawa sa mga karapatan ng mga katutubo. Higit pa raw nanaisin ng Santo Papa, nang umabot sa Maynila, ay tatanggapin ang mga mga sigaw ng “Nagsasariling simbahan para sa nagsasariling Pilipinas.”

Noong 3 de Agosto, ipinahayag ni Isabelo de los Reyes ang pagtatag ng Iglesia Independiente Pilipinas sa harap ng pagpupulong ng masang manggawa sa Maynila. Si Gregorio Aglipay ay opisyal na hinirang na Obispo Maximo noong 17 Oktubre 1902.

Ang Pananakop ng mga Amerikano

Ang pananakop ng Amerikano ay nagsimula sa goberynong militar na pinamumunuan ng isang gobernador militar. Ang gobyernong ito ang inatasang magtatag ng mga gobyernong lokal sa mga lugar na hawak ng mga Amerikano. Ang unang eleksyon munisipal sa ilalim ng batas Amerikano ay ginawa sa iba't-ibang bayan sa buong 1899. Muli ring itinatag ng gobyernong militar ang Mataas na Hukuman noong Mayo 1899, at humirang ng anim na mga Pilipinong mahistrado—kasama ang Punong Mahistrado—at tatlong Amerikano. Ang pagkakatatag ng gobyernong lokal at ng isang Mataas na Hukuman ang naging saligan ng gobyernong sibil ng Amerikano.

Tinapos ang gawain ng ikalawang Philippine Commission, na pinamomunuan ni William Howard Taft, na nagkaloob din sa mga Pilipino ng kanilang pangunahing karapatang sibil—malayang pamamahayag at dyaryo, kalayaan sa pagtitipon, kalayaan sa paniniwala, kalayaan sa pang-aalipin at kalayaan sa paglabag sa batas na panghihimasok at panghuhuli.

Ang Taft Commission ay nagpatuloy din sa paglilipat ng administrasyong sibil sa kamay ng mga Pilipino—partikular sa lokal na antas. Noong Setyembre 1901, dalawang Pilipino ang hinirang sa Philippine Commission na naganap ng pinaka-lehislatura. Ngunit sa patuloy na pagtutol ng mga Pilipino sa pamahalaang Amerikano, napilitan ang rehimeng bawiin ang mga pangunahing karapatan. Halimbawa, ang Batas Kontra Sedisyon na ipinasa noong Nobyembre 1901 ay nagpataw ng mabibigat na multa, mahahabang pagkabilanggo gayundin ang hatol na kamatayan sa mga nagtataguyod ng kasarinlan—nakasulat, nilimbag o sinalita. Ang Batas sa Bandila ay ang bawal ng pagtatanghal ng bandilang Pilipino. Ipinagbawal ang mga partidong politikal. Ang mga pahayagang tumatangkilik sa kasarinlan ay ipinasara bagama't ang ilang dyaryong bernakular ay matapang na nagpatuloy dahil hindi naman maintindihan ng sinumang Amerikano.

Sa panahon ng pananakop ng Amerikano, ang mga teatrong Pilipino ay naging arena ng pagtutol sa pamamahalang kolonyal. Ang panonood ng teatro ay naging uso sa ilalim ng bagong rehimen. Sa panahong ito ng Amerikano, ang pagkatakam ng mga Pilipino sa mga kwentong bungang-isip lamang ay tinugon ng mga dramaturgong makabayan na naghandog ng patriotikong aliwan sa mga Pilipinong manonood, na ang mga mensahe ay patuloy na pagkikibaka laban sa mga bagong mananakop.

Ang zarzuela, isang uri ng teatrong musikal na mana sa panahon ng Kastila, ay nagharap ng mga pagkakataon sa pagtatanghal ng mga panlipunang isyu sa paraang nakaaliw. Ang manunulat na si Severino Reyes ang gumamit nito sa Walang Sugat, isang kwento ng pag-iibigan sa panahon ng Rebolusyon ng 1896. Noong ang kolonyal na administrasyong Amerikano ay nag-atas ng pagdiriwang ng nakakasirang-puring paggunita sa araw ng pagsasakop, naging malakas ang pagtanggì. Noong 1930, inilathala ni Amado V. Hernandez ang kanyang tulang Kung Tuyo na ng Luha Mo, Aking Bayan. Sa tulang ito kanyang binatikos ang pambubusabos ng Estados Unidos sa Pilipinas.

Ang pinakamalaking pagbabago sa buhay sa Pilipinas na bunga ng pananakop ng Amerikano ay nasa larangan ng edukasyon. Noong 1901, ibinaba ng Philippine Commission ang Act No. 74 na muling nagtatag ng sistema ng edukasyong publiko na pinairal na noong panahong kolonyal ng Kastila, ngunit ngayon sa ilalim ng pamamahala ng Estados Unidos. Nagtadhana ang batas ng sistemang edukasyong walang bayad at isang paaralang normal sa Maynila para sa pagsasanay ng mga gurong Pilipino—mga hakbanging pinairal na noong 1860 ng mga Kastila, ngunit kaiba ang pagpapatupad. Ingles ang ginamit na wika sa pagtuturo, sa simpleng dahilan na wala sa mga bagong guro ang may alam ng alin mang lokal na wika. Sa panahon ng mga Kastila, sa kabila ng isang dekreto ng royal na nag-uutos ng pagtuturo ng wikang Kastila sa mga katutubo, ang mga prayle na siyang nagpapakabo ng sistemang edukasyonal ay tumanging tumupad. Ang edukasyon ay naging sekular din at ang pagtuturo ng relihiyon sa mga iskwelang publiko ay ipinagbawal din ng Philippine Commission Act No. 74.

Noong Agosto 1901, may 600 gurong Amerikano ang lumungsad sa Maynila sakay ng transporteng Thomas. Sila ang mga binansagang “Thomasites.” Ikinalat sila sa iba’t ibang panig ng kapuluan. Sila ang nagdala ng bagong wika at bagong kultura. Sa pagitan ng 1899-1900 may higit na 100,000 batang iskwela sa mga paaralang primarya.

Kalinawagan Tungo sa Kalayaan

Ang paghahanap ng kalayaan ay hindi nasupil ng pamamahalang Amerikano at ngayo’y lumundo ito sa mapayapang pulitika at hindi na sa rebolusyon at gyera. Sa ilalim ng pamamahalang Amerikano, ang bayan ay nagbabago dahil sa maraming inobasyon sa gobyerno, edukasyon, sanitasyon, at oras publikas. Samantalang ang pagmamalaki sa mga bagay na Pilipino ay lalong sumidhi habang ang bansa ay umuunlad.

Ang Batas Jones ng 1916 ay nagpabilis sa Pilipinisasyon ng gobyerno. Ang Philippine Commission ay pinalitan ng halal na Senado at ng Philippine Assembly ng isang Mababang Kapulungan. Ito’y pinasinayaan noong Oktubre 1907. Binigyan nito ang mga Pilipino ng lalong malaking papel na gagampanan sa paggawa ng mga batas para sa mga Pilipino bagama’t ang Mataas na Kapulungan ay hawak pa rin ng Philippine Commission. Doon ang lalong nakararami ay mga Amerikano.

Ang Batas Tydings-McDuffie na nilakad ni Manuel L. Quezon ay nanawagan ng eleksyon para sa isang kumbensiyong konstitusyonal sa 1934. Ang Kumbensiyong ito ang nag-aaral ng mga prubisyong sa dayuhan, ngunit maaaring huwarin kaya’t isinulat sa Konstitusyon. Itinakda ang isang malakas na Panguluhan at ang unikameral na Pambansang Asambleya.

Noong mag-ratipika ng Konstitusyon sa isang plebisito noong 1935, isang gobyernong Mankumunidad (Commonwealth) ang nabuo. Ang halalang ginanap noong Setyembre ang nagluklok kay Quezon bilang Pangulo at kay Sergio Osmeña bilang pangalawang pangulo. Ang Commonwealth ay pinasinayaan noong 15 ng Nobyembre, 1935.

Dagok sa Kalayaan: Ang Pananakop ng Hapon

Samantalang nagsisikap ang gobyernong Commonwealth sa pagpapaunlad ng ekonomiya at pagpapatayo ng mga depensa ng bayan, isang gyerang hindi muna idineklara ang sumiklab sa pagitan ng Hapon at Tsina ay nabalita sa mga dyaryo sa Pilipinas. Ang malaking impluwensya ng Hapon ay makikita sa Pilipinas. Ang Hapon ang pangalawang kanegosyo ng Pilipinas. Ito’y mayroong malaking populasyong migrante, lalo na sa Davao sa Mindanao.

Ang Hukbong Pilipino ay isinanib ng Sandatahang Pwersa ng Estados Unidos sa Malayong Silangan (USAFPE) na ang namumuno ay si Hen. Douglas MacArthur. Sumiklab ang digmaan noong ika-8 ng Disyembre, 1941. Kaagad winasak ng mga bombang Hapones ang (USAFPE) Air Force sa Clark Field at ang base nito sa Cavite. Pakupas na ang kawalang-malay ng “peace-time,” ang bulaklak ng pagkalalaking Pilipino ay nangamatay sa Bataan.

Mula sa Corregidor si Pangulong Quezon ay namatnugot sa mga opisyal ng Gabinete na naiwan upang makipag-usap sa mga Hapon—ngunit para lamang maibsan ang paghihirap ng mga sibilyang Pilipino. Pinasok ng mga Hapones ang Maynila na walang nagtatanggol dahil ito ay idineklarang “Open City,” noong araw ng Bagong Taon ng 1942.

Ang mga bagong panginoong kolonyal ay nagsiklab na isanib ang ekonomiya sa Pilipinas sa isang kontra-kanluraning “Greater East Asia Co-Prosperity Sphere.” Isang bagong Republika, pinasinayaan noong 14 ng Oktubre, 1943, na ang pangulo ay si Jose P. Laurel, ang ginawaran ng huwad na kasarinlan. Isang kasunduang ipinilit dito—ang pagpayag sa patuloy na pamamalagi ng Hukbong Hapones—bukod sa paglilintang sa mga likas na yamang mineral upang magamit sa gyera ng mga Hapones.

Nagsikap ang gobyernong Laurel na mapanumbalik ang kapayapaan at kaayusan, na mabuo ang nawasak na ekonomiya at “magtanim para mabuhay.” Sa buong kapuluan nagpatuloy ang mga pwersang gerilya sa pananambang sa mga Hapones at sa pangangalap ng “intelligence” para sa Allies.

Ang digmaan ay nagwakas noong ika-15 ng Agosto, 1945. Ang Maynila noon ay isa nang lungsod na wasak na wasak—ang katimugan nito’y ipinalamon sa apoy ng mga panatikong Hapones sa kanilang huling pagtatanggol.

Panahon na: Ang Republika ng Pilipinas

Noong ika-4 ng Hulyo, 1946, ibinalik sa Pilipinas ang kasarinlan, ngunit sa kanyang sambayanan marami ang nilagas ng digmaan. Ang punong lungsod ay nagkaguho at ang mga bukid at industriya ay salantang-salanta.

Ang Kalayaan ay tila lamang nagpapalala sa kabiguang pangkabuhayan, sa rebelyong agraryo, at sa mga katiwalian sa panunung-kulang-bayan.

Kahit na ang Batas Militar na idineklara noong 1972 ay nabigo upang masupil ang krisis pulitikal na laganap. Ang pagkaka-paslang kay Benigno Aquino ang nagsindi ng mapayapang EDSA Revolution noong Pebrero 1986 na naging inspirasyon sa mga sambayanan sa buong daigdig na manindigan para sa kanilang mga kalayaan. Sa panahong 1992-98, ang Pangulong Fidel V. Ramos ay nagpatupad ng programa ng reporma na nagdala ng kakayahan sa mga Pilipino upang maipa-diwang ang Sentenyal ng Kasarinlan ng kanilang Republika nang may panibagong sibol ng pag-asa sa kanilang kinabukasan.

Ang pag-asang ito ang taglay ng bagong pamahalaang inihalal noong nakaraang pambansang halalan ng Mayo, sa pangunguna ng Pangulong Joseph Ejercito Estrada na nag-atas sa pagpapatuloy ng Sentenyal hanggang taong 2000.

NATIONAL COMMISSION FOR CULTURE AND THE ARTS

633 General Luna Street, Intramuros 1002 Manila

Tel. 527-2192 to 98 • Fax 527-2191 & 94

e-mail: info@ncca.gov.ph • website: www.ncca.gov.ph